

Α. ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ. Βιζυηνού «Το άμάρτημα της μητρός μου».

Ἐγὼ ἤκουον, καὶ ἄφηνα τὰ δάκρυα μου νὰ ρέωσι σιγαλὰ, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμων νὰ κινηθῶ. Αἴφνης ἠσθάνθην εὐωδίαν θυμιάματος!

- ὦ! εἶπον, ἀπέθανε τὸ καὶμένο τὸ Ἀννιῶ μας! -Καὶ ἐτινάχθην ἀπὸ τὸ στρώμα μου.

Τότε εὐρέθην ἐνώπιον παραδόξου σκηνῆς.

Ἡ ἀσθενὴς ἀνέπνεε βαρέως, ὅπως πάντοτε. Πλησίον αὐτῆς ἦτο τοποθετημένη ἀνδρική ἐνδυμασία, καθ' ἣν τάξιν φορεῖται. Δεξιόθεν σκαμνίον σκεπασμένον μὲ μαῦρον ὕφασμα, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχε σκεῦος πλήρες ὕδατος καὶ ἐκατέρωθεν δύο λαμπάδες ἀναμμέναι. Ἡ μήτηρ μου γονυπετὴς ἐθυμιάζε τ' ἀντικείμενα ταῦτα προσέχουσα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος.

Φαίνεται ὅτι ἐκιτρίνισα ἀπὸ τὸν φόβον μου. Διότι ὡς μὲ εἶδεν, ἔσπευσε νὰ μὲ καθισχύσῃ.

- Μὴ φοβεῖσαι, παιδάκι μου, μὲ εἶπε μυστηριωδῶς, εἶναι τὰ φορέματα τοῦ πατρὸς σου. Ἔλα, παρακάλεσέ τον καὶ σὺ νὰ ἔλθῃ νὰ γιαιτρέψῃ τὸ Ἀννιῶ μας.

Καὶ μὲ ἔβαλε νὰ γονατίσω πλησίον τῆς.

- Ἔλα πατέρα -νὰ μὲ πάρῃς ἐμένα - γιὰ νὰ γιάνῃ τὸ Ἀννιῶ! -ἀνεφώνησα ἐγὼ διακοπτόμενος ὑπὸ τῶν λυγμῶν μου. Καὶ ἔρριψα ἐπὶ τῆς μητρός μου παραπονετικὸν βλέμμα, διὰ νὰ τῇ δεῖξω πὼς γνωρίζω, ὅτι παρακαλεῖ ν' ἀποθάνω ἐγὼ ἀντὶ τῆς ἀδελφῆς μου. Δὼν ἠσθανόμην ὁ ἀνόητος ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἐκορύφωνα τὴν ἀπελπισίαν τῆς! Πιστεύω νὰ μ' ἐσυγχώρησεν. Ἦμην πολὺ μικρὸς τότε, καὶ δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐννοήσω τὴν καρδίαν τῆς.

Μετά τινος στιγμῆς βαθείας σιγῆς, ἐθυμίασεν ἐκ νέου τὰ πρὸ ἡμῶν ἀντικείμενα, καὶ ἐπέστησεν ὅλην αὐτῆς τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ σκαμνίου εὐρύχωρον σκεῦος.

Αἴφνης μικρὰ χρυσαλὶς, πετάξασα κυκλικῶς ἐπ' αὐτοῦ, ἤγγισε μὲ τὰ πτερά τῆς, καὶ ἐτάραξεν ἐλαφρῶς τὴν ἐπιφανείαν του.

Ἡ μήτηρ μου ἔκνυεν εὐλαβῶς καὶ ἔκαμε τὸν σταυρόν τῆς, ὅπως ὅταν διαβαίνουν τὰ ἅγια ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

- Κάμε τὸ σταυρὸ σου, παιδί μου! ἐπιθύρισε, βαθέως συγκεκινημένη καὶ μὴ τολμῶσα νὰ ὑψώσῃ τὰ ὄμματα.

Ἐγὼ ὑπήκουσα μηχανικῶς.

Ὅταν ἡ μικρὰ ἐκεῖνη χρυσαλὶς ἐχάθη εἰς τὸ βάθος τοῦ δωματίου, ἡ μήτηρ μου ἀνέπνευσεν, ἐσηκώθη ἱλαρὰ καὶ εὐχαριστημένη, καὶ - Ἐπέρασεν ἡ ψυχὴ τοῦ πατέρα σου! - εἶπε, παρακολουθοῦσα εἰσέτι τὴν πτήσιν τοῦ χρυσαλιδίου μὲ βλέμματα στοργῆς καὶ λατρείας. Ἐπειτα ἔπιεν ἀπὸ τοῦ ὕδατος καὶ ἔδωκεν καὶ εἰς ἐμὲ νὰ πῶ.

Τότε μοῦ ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν ὅτι καὶ ἄλλοτε μᾶς ἐπότιζεν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σκεύους, εὐθύς ὡς ἐξυπνοῦμεν. Καὶ ἐνθυμήθην, ὅτι ὁσάκις ἔκαμνε τοῦτο ἡ μήτηρ μας, ἦτο καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν ζωηρὰ καὶ περὶ χαρῆς, ὡς ἔαν ἔχεν ἀπολαύσει μεγάλην τινὰ πλὴν μυστικὴν εὐδαμονίαν.

Ἀφοῦ μ' ἐπότισεν ἐμὲ, ἐπλησίασεν εἰς τὸ στρώμα τῆς Ἀννιῶς μὲ τὸ σκεῦος ἀνὰ χεῖρας.

Ἡ ἀσθενὴς δὲν ἐκοιμάτο, ἀλλὰ δὲν ἦτο καὶ ὅλως διόλου ἔξυπνος. Τὰ βλέφαρα τῆς ἦσαν ἡμίκλειστα· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τῆς, ἐφ' ὅσον διεφαίνοντο, ἐξέπεμπον παρὰδόξον τινὰ λάμψιν διὰ μέσου τῶν πυκνῶν καὶ μελανῶν αὐτῶν βλεφαρίδων.

Ἡ μήτηρ μου ἀνεσήκωσε τὸ ἰσχνὸν τοῦ κορασίου σῶμα μετὰ προσοχῆς· καὶ ἐνὼ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ὑπεστήριζε τὰ νῶτα του, διὰ τῆς ἄλλης προσέφερε τὸ σκεῦος εἰς τὰ μαρμαμένα του χεῖλη.

- Ἔλα, ἀγάπη μου, τῆς εἶπε. Πιὲ ἀπ' αὐτὸ τὸ νερό, νὰ γιάνῃς. -Ἡ ἀσθενὴς δὲν ἠνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι ἤκουσε τὴν φωνὴν καὶ ἐννόησε τὰς λέξεις. Γλυκὺ καὶ συμπαθητικὸν μειδίαμα διέστειλε τὰ χεῖλη τῆς. Ἐπειτα ἐρρόφησεν ὀλίγας σταγόνas ἀπὸ τοῦ ὕδατος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἔμελλε τῷ ὄντι νὰ τῇ ἰατρεύσῃ. Διότι μόλις τὸ κατὰπτε ἠνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ προσεπάθησε ν' ἀναπνεύσῃ. Ἐλαφρὸς στεναγμὸς διέφυγε τὰ χεῖλη τῆς, καὶ ἐπανεπέσε βαρεῖα ἐπὶ τῆς ὠλένης τῆς μητρός μου.

Τὸ καὶμένο μας τὸ Ἀννιῶ! ἐγλύτωσεν ἀπὸ τὰ βάσανά του!»

Πολλοὶ εἶχον κατηγορήσει τὴν μητέρα μου, ὅτι ἐνῶ αἱ ξέναι γυναῖκες ἐθρήνουν μεγαλοφώνως ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ πατρὸς μου, ἐκείνη μόνη ἔχυνεν ἄφθονα, πλὴν σιγηλὰ δάκρυα. Ἡ δυστυχὴς το ἔκαμνεν ἐκ φόβου μήπως παρεξηγηθῇ, μήπως παραβῇ τα ὅρια τῆς εἰς τὰς νέας ἀνηκούσης σεμνότητος.

Διότι, καθὼς εἶπον, ἡ μήτηρ μας ἐχίρρευσε πολὺ νεά.

Ὅταν ἀπέθανεν ἡ ἀδελφὴ μας, δὲν ἦτο πολὺ γεροντοτέρα. Ἀλλ' οὔτε ἐσκέφθη καὶν τώρα τι θα εἰπῇ ὁ κόσμος διὰ τοὺς σπαραξικαρδίους τῆς θρήνους.

Ὅλη ἡ γειτονεῖα ἐσηκώθη καὶ ἦλθε πρὸς παρηγορίαν τῆς. Ἀλλὰ τὸ πένθος αὐτῆς ἦτο φοβερόν, ἦτον ἀπαρηγόρητον.

-Θα χάσῃ τὸν νοῦν τῆς- ἐπιθύριζον οἱ βλέποντες αὐτὴν κεκλιμένην καὶ θρηνοῦσαν μεταξύ τῶν τάφων τῆς ἀδελφῆς καὶ τοῦ πατρὸς μας.

-Θα τὰ ἀφήσῃ μέσ' στοὺς πέντε δρόμους- - ἔλεγον οἱ συναντῶντες ἡμᾶς καθ' ὁδόν, ἐγκαταλελειμένα καὶ ἀπεριποίητα.

Καὶ ἐχρειάσθη καιρὸς, ἐχρειάσθησαν αἱ νοθεσαὶ καὶ ἐπιπλήξεις τῆς ἐκκλησίας, ὅπως συνέλθῃ εἰς ἑαυτήν καὶ ἐνθυμήθῃ τὰ ἐπιζῶντα τέκνα τῆς, καὶ ἀναλάβῃ τὰ οἰκιακά τῆς καθήκοντα.

Ἀλλὰ τότε παρετήρησε ποῦ μᾶς εἶχε καταντήσῃ ἡ μακρὰ τῆς ἀδελφῆς μας ἀσθένεια.

Ἡ χρηματική μας περιουσία κατηναλώθη εἰς ἰατροὺς καὶ ἰατρικά. Πολλὰ «χράμια» καὶ «κηλίμια» ἔργα τῶν ἰδίων αὐτῆς χειρῶν, τὰ εἶχε πωλήσει δι' ἁσήμεντα ποσά, ἢ τὰ εἶχε δώσει ὥς ἀμοιβήν εἰς τοὺς γόητας καὶ τὰς μαγίσσας. Ἄλλα μᾶς τὰ ἔκλεψαν αὐτοὶ καὶ οἱ ὅμοιοι τῶν, ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς ἀνεπιβλεψίας, ἥτις ἐπεκράτησεν ἐν τῷ οἴκῳ μας. Πρὸς ἐπίμετρον ἐξηγνήθησαν καὶ αἱ προμήθειαι τῶν ζωοτροφιῶν μας καὶ ἡμεῖς δὲν εἶχομεν πλέον πόθεν νὰ ζήσωμεν.

B. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ο Γ. Βιζυηνὸς ἀντλεῖ τὸ ἀφηγηματικὸ τοῦ υλικὸ μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἀπὸ τῆς παραδόσεως καὶ τὰ βιώματα τῆς λαϊκῆς ζωῆς στὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του. Νὰ τεκμηριώσετε τὴν παραπάνω διαπίστωση μὲ ἓνα παράδειγμα μέσα ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα ποὺ δόθηκε, σχολιάζοντάς το. (Μονάδες 20)
2. Ἀνάμεσα στὶς ἀρετὲς τῆς διηγηματογραφίας τοῦ Βιζυηνοῦ συγκαταλέγονται οἱ θαυμαστές γιὰ τὸ μέτρο τοὺς δραματικὰς κορυφώσεις καὶ ἡ λεπτὴ συγκίνηση καὶ ἀνθρωπιά, σὲ ἀμεση σχέση μετὰ τὴν εὐστοχὴ ἐπιλογὴ τῶν χαμηλῶν τόνων. Νὰ ἐντοπίσετε καὶ νὰ σχολιάσετε σημεῖα τοῦ κειμένου ποὺ ἀναδεικνύουν τὶς παραπάνω ἀρετὲς. (Μονάδες 20)
3. Νὰ ἐντοπίσετε καὶ νὰ σχολιάσετε τὶς ἀφηγηματικὰς τεχνικὰς τῆς ἀναδρομῆς καὶ τῆς ἐπιτάχυνσης στὸ παραπάνω ἀπόσπασμα. (Μονάδες 20)
4. Νὰ σχολιάσετε σὲ δυο παραγράφους (80 – 100 λέξεων) τὸ ἀκόλουθο χωρίο: «Ἐπειτα ἐρρόφησεν ὀλίγας σταγόνας ἀπὸ τοῦ ὕδατος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐμέλλε τῷ ὄντι νὰ τὴν ἰατρεύσῃ». (Μονάδες 20)
5. «Ἐνθυμούμαι τὸ μειδιάμα τοῦ πατρός μου, ὅτε τῷ παρέδωκα τὸν σάκκον. Τὸ μειδιάμα ἐκεῖνο τὸ ὑπέλαβα τότε ὡς ἔκφρασιν εὐχαριστήσεως διὰ τῶν χρημάτων τὴν διάσωσιν. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀπέκτησα κ' ἐγὼ τέκνα, τότε μόνον ἐνόησα τὴν ἀληθὴ τοῦ σημασίαν.
» - Τί με μέλει τώρα περὶ χρημάτων; δια σε, υἱέ μου, με μέλει!» Ἰδοὺ τοῦ πατρικοῦ ἐκείνου μειδιήματος ἡ ἐννοία. Μετὰ γὰρ ὁ πατὴρ μου· μετὰ γὰρ περιπαθὺς. Ποτὲ δὲν μου τὸ ἀπέδειξε δι' ἐκχύσεων ἢ ἐπιδείξεων τρυφερότητος. Μόνον ἀφοῦ ἀπέθανε καὶ δὲν τὸν εἶχα πλησίον μου, καὶ ἀνεπόλουν τὰς περιπετείας καὶ τὰ ἐλάχιστα περιστατικὰ τῆς πολυετοῦς συμβιώσεώς μας, τότε μόνον ἐνόησα καὶ ἐξετίμησα ἀκριβῶς τὸν βαθμὸν τῆς πρὸς ἐμὲ στοργῆς του. Διὰ τοῦτο; Ἄραγε διότι ἀπαιτεῖται νὰ ἀπολέσωμεν τι, ὅπως αἰσθανθῶμεν ὅπως τὴν ἀξίαν τοῦ ὅλης; Ἡ μὴ διότι αἰ συμφοραὶ καὶ τὰ δεινοπαθήματα μου ἤνοιξαν βραδύτερον τὸν νοῦν καὶ μου ἐπλάτυναν τὴν καρδίαν;»
(Δημήτριος Βικέλας, *Λουκῆς Λάρας*)
Νὰ συγκρίνετε τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ διήγημα τοῦ Βιζυηνοῦ μετὰ τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Λουκῆ Λάρα» τοῦ Δημητρίου Βικέλα καὶ νὰ ἐντοπίσετε τὶς ἀντιστοιχίαις τοὺς ὡς πρὸς τὸ δραματικὸ «μοτίβο» τῶν σχέσεων γονεῶν – ἀφηγητῆ.

(Μονάδες 20)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

1. Ἡ πραγματικότητα τῶν παραδόσεων, τῶν λαϊκῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῆς πατρικῆς θρακιώτικης υπαίθρου, ἀποτελεῖ πρώτη ὕλη τῆς θεματογραφίας τοῦ Βιζυηνοῦ, δεδομένης καὶ τῆς ἀνάπτυξης τῆς λαογραφίας στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα στὴν Ελλάδα. Ἡ μνήμη, ἡ παρατήρηση καὶ ἡ προσωπικὴ μαρτυρία ἀποτελοῦν τὴν ἀφετηρίαν τῆς λαογραφίας στὸν Βιζυηνὸ ποὺ προσπορίζει ἓνα πλούσιο λαογραφικὸ θησαυρὸ. Ἐτσι μεταφέρονται στὸ ἔργο τοῦ «κομμάτια αὐθεντικῆς ζωῆς, μέσα στὴν ὁποία ἀναπνέει ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ, εἰκονίζεται ὁ ἐθνικὸς βίος, μιλάει τὸ λαϊκὸ αἶσθημα» (Κ. Μπαλάσκας) καὶ ἡ διηγηματογραφία τοῦ Βιζυηνοῦ ἀποκτὰ ευρύτερες διαστάσεις ξεπερνώντας τὰ πλαίσια μιᾶς προσωπικῆς καὶ οἰκογενειακῆς ἱστορίας. Τὸ λαογραφικὸ στοιχεῖο στὸ «ἀμάρτημα τῆς μητρός μου» εἶναι στενὰ συνυφασμένο μετὰ δεισιδαιμονίες, δοξασίες, προλήψεις, λαϊκὰ ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὰ δρώμενα, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποία ἐπιβιώνουν ὡς τὶς μέρες μας. Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα δὲ δίνονται ὡς ἀπλὴ καὶ σχολαστικὴ καταγραφή ἀλλὰ ἀβίαστα καὶ πάντοτε ὀργανικὰ ἐνταγμένα στὸ σῶμα τῆς ἀφήγησής μετὰ τῆς τεχνικῆς τῆς. Παράλληλα ὁ Βιζυηνὸς ἀξιοποιώντας αὐτὸ τὸ λαογραφικὸ θησαυρὸ ἀποκαλύπτει ἓνα ὁλόκληρο μικρόκοσμο μέσα ἀπὸ τὶς πολλαπλὰς σχέσεις τῶν ατόμων ποὺ τὸ ἀποτελοῦν μετὰ τὸ φυσικὸ καὶ μεταφυσικὸ τοὺς περιβάλλον. Προβαλλόμενοι παράλληλα οἱ ἥρωες στὸ λαογραφικὸ τοὺς ὑπόβαθρο ἀναδεικνύονται ὡς αὐθύπαρκοι καὶ ἀληθοφανεῖς χαρακτήρες μετὰ ἐντονό ψυχισμό.
Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ λαϊκὸ δρώμενο τῆς ἐπὶ κλῆσης τοῦ νεκροῦ πατέρα, ὅπου προβάλλονται οἱ λαϊκὲς δοξασίες γιὰ τὶς υπερφυσικὰς καὶ θεραπευτικὰς ἰκανότητες τῶν ψυχῶν, οἱ ὁποῖες διατηροῦν καὶ μετὰ θάνατον τὴν ἰκανότητα ἐπικοινωνίας μετὰ τοὺς ζωντανούς, καθὼς καὶ ἄλλα λαογραφικὰ στοιχεῖα, ὅπως ὁ «ἀγίασμός» τοῦ νεοῦ καὶ ἡ πίστις ὅτι ἡ χρυσάλιδα φέρει τὴν ψυχὴ ἐνός νεκροῦ. Αὐτὴ καθ' αὐτὴ ἡ τελετὴ ἐπὶ κλῆσης μετὰ τὸ μαῦρο ὕφασμα καὶ τὶς ἀναμένους λαμπάδες καὶ τὴν ἀνδρική ἐνδυμασίαν «καθ' ἣν τάξιν φορεῖται» ἔχει κοινὰ στοιχεῖα μετὰ μνημόσυνο ἢ εἰκονικὴ κήδευση. Ἡ σκηνὴ αὕτη ἀποτελεῖ τὸ τρίτο ἐξωπραγματικὸ – μαγικὸ στοιχεῖο τοῦ διηγήματος, παρ' ὅλα αὐτὰ ἐντάσσεται μετὰ ἀληθοφάνεια στὸ σῶμα τῆς ρεαλιστικῆς ἀφήγησής ἐξυπηρετώντας παράλληλα τὶς τεχνικὰς τῆς ἐπιβράδυνσης καὶ τῆς προσήμανσης. Ἀποτελεῖ λοιπὸν τὴν τελευταίαν ἀτελέσφορη προσπάθειαν νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἡ μητέρα τὴν ἀσθένειαν τῆς Ἀννιώς μέσα στὰ πλαίσια τοῦ χαμηλοῦ μορφωτικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τῆς τοπικῆς κοινωνίας τῆς ποὺ εἶναι βουτηγμένη στὴ δεισιδαιμονία. Ἡ ἐπιβράδυνσις ποὺ συντελεῖται μετὰ τὴν λεπτομερὴ περιγραφή τῆς διαδικασίας, μετὰ τὰ σχόλια τοῦ ὥριμου ἀφηγητῆ γιὰ

την πρότερη συμπεριφορά του ως αφηγητή – παιδιού κατά την προσευχή – εκδίκησή του προς τη μητέρα του, καθώς και με την αναδρομική αφήγηση για τη «συνήθεια» του αγιασμένου νερού κορυφώνουν την αγωνία του αναγνώστη εν αναμονή του θανάτου της Αννιώ. Από την άλλη, οι πολλαπλές προσημάνσεις (θυμίαμα, μαύρο ύφασμα, «απέθανε το καημένο το Αννιώ μας», η αναφορά στην ψυχή του πατέρα, η παράδοξος λάμψη των οφθαλμών της Αννιώ, κ.λπ.) προετοιμάζουν αριστοτεχνικά το θάνατο του κοριτσιού. Μέσα από αυτά τα πλούσια λαογραφικά στοιχεία προβάλλεται ο ψυχισμός της μητέρας: η αγωνία, η ευλάβεια και η θρησκοληψία της, η ψυχική μετάπτωσή της από την απόγνωση στην ιλαρότητα, η υπέρτατη αγάπη της αλλά και η μάταιη αλλά ψυχολογικά αναγκαία και δικαιολογημένη ελπίδα της.

2. Στο έργο του Βιζυηνού έχει τονιστεί ιδιαίτερα το δραματικό στοιχείο και η δραματική κλιμάκωση μέσω συγκρούσεων και περιπετειών που στο τέλος λύνονται και δραματικά. «Το αμάρτημα της μητρός μου» είναι δράμα καθώς χειρίζεται το θέμα της «αμαρτίας» ως παράβασης του ηθικού ή θείου νόμου που σχετίζεται με το δραματικό θέμα της ενοχής και της λύτρωσης. Πρόκειται όμως αποκλειστικά για ένα ανθρώπινο δράμα, αφού αυτός είναι ο «μόνος σκοπός που εξαγιάζει τα αφηγηματικά μέσα» (Π. Μουλλάς). Όλες οι κορυφαίες στιγμές όπου συμπυκνώνεται και κορυφώνεται η συγκίνηση αναφέρονται σε θεμελιακές ανθρώπινες σχέσεις, σε βασικά ανθρώπινα συναισθήματα. Σκοπός του Βιζυηνού είναι να δώσει μια εικόνα του ανθρώπινου δράματος, όπου ο μύθος, η πλοκή και τα πρόσωπα κινούνται και συμπλέκονται με τη δύναμη του μοιραίου που φέρνει τους χαρακτήρες αντιμέτωπους και οδηγεί σε δραματικές συνέπειες, με αντίκτυπο πάνω σε όλους. Έτσι ο κόσμος του Βιζυηνού λειτουργεί ανθρωποκεντρικά και ανθρωπομορφικά. Ωστόσο κυριαρχεί το μέτρο στην απόδοση του δράματος και η απουσία ακροτήτων και υπερβολών παρά την τραγικότητα των καταστάσεων. Η εύστοχη επιλογή των χαμηλών τόνων, η απουσία μελοδραματισμού και ο δεσπόζων ρεαλισμός συντελούν στην τήρηση αυτού του μέτρου στις δραματικές κορυφώσεις, που είναι πολλές και έντεχνα διασκορπισμένες σε όλη την έκταση του διηγήματος.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η δραματική ένταση κλιμακώνεται στην προσευχή – εκδίκηση του Γιωργής «Ελα πατέρα – να πάρεις εμένα – να γιάνει το Αννιώ...αδελφή μου» που επαναφέρει στο προσκήνιο της αφήγησης τη διαταραγμένη σχέση μητέρας – αφηγητή. Ο φόβος και η καχυποψία του παιδιού που νιώθει να απειλείται από την ίδια τη μητέρα του το εξωθεί να εκφράσει το παράπονο και την πίκρα του για την αθεράπευτη στέρωση της μητρικής στοργής. Οι ανικανοποίητες ατομικές ανάγκες αναδύουν θολές καταστάσεις και υποκρύπτουν συγκρούσεις. Όμως η δραματική ένταση σβήνει μέσα στη σιωπή καθώς η αναμονή του θανάτου της Αννιώ είναι επιτακτικότερη και έτσι η σύγκρουση μητέρας – Γιωργής παραμένει σιωπηρή και έμμεση πλην σαφής.

Θαυμαστή για το μέτρο της κορύφωση αποτελεί η στιγμή του θανάτου της Αννιώ αναδεικνύοντας παράλληλα τη λεπτή συγκίνηση και την ανθρωπιά του διηγήματος. Ο θάνατος που έχει πολλαπλώς προσημειωθεί μέχρις εδώ οδηγώντας τον αναγνώστη να προεισπράξει το αληθινό συναίσθημα, δίνεται με αριστοτεχνικό τρόπο ως η κατάληξη του λαϊκού δρώμενου που ξετυλίγεται μέσα σε μια ατμόσφαιρα θρησκευτικής ευλάβειας συνυφασμένης με δεισιδαιμονίες και δοξασίες. Ο θάνατος δίνεται στο σημείο ακριβώς όπου κορυφώνεται η ελπίδα με το λογοτεχνικό εύρημα της φαινομενικής βελτίωσης της Αννιώ κατά τη μετάληψη του «αγιασμένου νερού» (συμπαθητικών μειδίαμα, ήνοιξε τους οφθαλμούς, προσεπάθησε ν' αναπνεύσει) προκαλώντας μια δραματική ανατροπή που κορυφώνει το δραματικό στοιχείο. Όμως και εδώ τηρείται το μέτρο καθώς η σκηνή του ξεψυχίσματος δίνεται με λιτή περιγραφή, απλά, διακριτικά, πειστικά – αν και χωρίς ρεαλιστικές λεπτομέρειες που ίσως δημιουργούσαν φρίκη ή αποτροπισσμό – διατηρώντας έτσι τον ανθρωπιστικό χαρακτήρα. Παράλληλα αποφεύγεται κάθε μελοδραματισμός αφού απουσιάζουν οι οδυνηρές λέξεις, ο σπαραγμός, ενώ η λεπτότητα της συγκίνησης επιτυγχάνεται με την τρυφερότητα και τη λυρικότητα της περιγραφής που είναι τόσο ταιριαστή με το κορίτσι που ξεψύχησε και διακριτική όπως ήταν εξάλλου και ολόκληρη η παρουσία της Αννιώ στη ζωή. Το σχόλιο που ακολουθεί είναι επίσης λιτό, εν μέρει συναισθηματικό, εν μέρει λογικό. Η λύπη, η θλίψη και ο πόνος συνυπάρχουν και εμπλέκονται με την παρηγοριά που προσφέρει η συνειδητοποίηση ότι ο αναπόφευκτος θάνατος «λύτρωσε» μια βασανισμένη ζωή.

3. Η λειτουργία του «χρόνου» στον Βιζυηνό μπορεί να θεωρηθεί καθαρά μυθιστορηματικό στοιχείο. «Ο χρόνος, πανίσχυρος σ' όλη τη διάρκεια της αφήγησης, μοιρασμένος σε μικρές ή μεγάλες ενότητες, με συχνές αναδρομές, ρωγμές και συντμήσεις, προορίζεται να οργανώνει λογικά και αιτιακά γεγονότα στο παρελθόν» (Π. Μουλλάς).

α. Στο «αμάρτημα της μητρός μου» ο χρόνος δεν είναι γραμμικός αφού η συχνή χρήση της αναχρονίας, κυρίως της αναδρομής, διακόπτει την ευθύγραμμη ροή του αφηγηματικού χρόνου. Οι λειτουργίες που επιτελεί αυτή η αφηγηματική τεχνική γενικά είναι οι εξής: Συμπληρώνει κάποια κενά της ιστορίας δίνοντας απαραίτητες πληροφορίες για το παρελθόν και διευκολύνοντας την εξέλιξη της πλοκής, σπάζει τη μονοτονία της αφήγησης που αποκτά έτσι χρονικό βάθος, υπηρετεί τη δραματική αποφόρτιση προσφέροντας μια ανάπαυλα, και ταυτόχρονα αποτελεί ένα είδος επιβράδυνσης με σκοπό να παραταθεί το ενδιαφέρον και η αγωνία του αναγνώστη. Τέλος με την ανατροπή της χρονικής ακολουθίας / σειράς η αναδρομή αναδεικνύει τις αιτιακές σχέσεις των γεγονότων. Στο δεδομένο απόσπασμα διακρίνουμε τις ακόλουθες αναδρομές / αναλήψεις:

→ «Τότε μου ήλθεν εις τον νουν ... μυστικήν ευδαιμονίαν». Η αναδρομή αυτή υποδεικνύει το δρώμενο του αγιασμού ως οικογενειακή συνήθεια, λίγο πριν την κορυφαία στιγμή του θανάτου της Αννιώ. Ο θαμισμός της

αφήγησης (παρατατικός) αποφορτίζει κάπως το γεγονός από τη μοναδικότητα εκείνη που θα μπορούσε να συνδεθεί στη συνείδηση του αναγνώστη με το επερχόμενο μοιραίο γεγονός και παράλληλα χαλαρώνει κάπως το έντονα δραματικό κλίμα της σκηνής.

→ «Πολλοί είχαν κατηγορήσει τη μητέρα μου ... πολύ νέα». Πρόκειται για μια αναχρονία «εξωτερική» «ομοιοδηγητική» και «συμπληρωματική» σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του Genette. Ρόλος της είναι να συγκρίνει το συγκρατημένο και σεμνοπρεπή θρήνο της μητέρας «επί τω θανάτω του πατρός» με τις παράφορες, στα όρια της παραφροσύνης εκδηλώσεις της για το θάνατο της κόρης της.

→ «Η χορηματική μας περιουσία καταναλώθη ... να ζήσωμεν». Η συγκεκριμένη αναχρονία – αναδρομή (στα όρια της αχρονίας) διεκτραγωδεί την ανέχεια της οικογένειας και τονίζει την αμεσότητα της αντιμετώπισής της. Ο ρόλος της είναι μεταβατικός καθώς η αφήγηση μεταβαίνει προς το νέο «ήθος» της μάνας η οποία αναλαμβάνει δράση και φροντίζει τα του οίκου της.

β. Η σχέση ανάμεσα στη χρονική διάρκεια των γεγονότων της ιστορίας και στην έκταση που καταλαμβάνει η αφήγησή τους μέσα στο κείμενο ορίζει την αφηγηματική τεχνική της «διάρκειας» και καθορίζουν το «ρυθμό» της αφήγησης. Έτσι εμφανίζεται «επιτάχυνση» όπου η αφήγηση εξελίσσεται γρηγορότερα απ' ό,τι στην ιστορία. Αυτό στο «αμιάτημα της μητρός μου» είναι αναγκαίο, αφού η ιστορία εκτείνεται σ' ένα διάστημα 28 περίπου ετών. Κυριότερα στο διήγημα η σύντμηση του πραγματικού χρόνου αφορά τα γεγονότα που διακρίνονται από κάποια επαναληπτικότητα και τα οποία δεν εστιάζουν άμεσα στις δραματικές σχέσεις των προσώπων, κυρίως δε του αφηγητή και της μητέρας του. Έτσι στο συγκεκριμένο απόσπασμα η επιτάχυνση συντελείται με την «περιλήψη ή σύνοψη» όλου εκείνου του χρονικού διαστήματος που μεσολάβησε ανάμεσα στο θάνατο της Αννιώς και την ενεργοποίηση της μητέρας ώστε να ασχοληθεί με τα παραμελημένα παιδιά της («και εχρειάσθη καιρός, εχρειάσθησαν αι νουθεσΐαι και επιπλήξεις της εκκλησίας, όπως συνέλθη ως εαυτήν και ενθυμητή τα επιζώντα τέκνα της και αναλάβει τα οικιακά της καθήκοντα»). Η επιτάχυνση επιτυγχάνει τη σφιχτή δομή της πλοκής και κρατά αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη γύρω από τα κεντρικά «δραματικά μοτίβα» της αφήγησης.

4. Με τη φράση αυτή ο ώριμος αφηγητής ερμηνεύει τη φαινομενική βελτίωση, τη στιγμιαία αναλαμπή της ετοιμοθάνατης Αννιώς, μια καλύτερηση που έρχεται σε τραγική αντίθεση στη συνέχεια της αφήγησης, αφού μόλις προσπάθησε να αναπνεύσει άφησε την τελευταία της πνοή. Έτσι ο «αγιασμός» μετατρέπεται τραγικά σε τελευταία «μετάληψη» της μελλοθάνατης κοπέλας. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα μικρό ειρωνικό σχόλιο που δίνεται από την προοπτική του ώριμου αφηγητή με πρόθεση να υπογραμμίσει την αναποτελεσματικότητα όλων αυτών των δεισιδαιμονιών, των μαγικών τελετών και των προλήψεων της υποβαθμισμένης κοινωνικά και πνευματικά Θράκης του 19ου αιώνα.

Η χρήση της λέξης «ιατρύεω» γίνεται με τη συνυποδηλωτική της σημασία: να τη λυτρώσει, να την απαλλάξει από τα βάσανα της αρρώστιας, μια και ολόκληρη η ζωή της άρρωστης Αννιώς ήταν μια προδιαγεγραμμένη πορεία προς το θάνατο, τον οποίο δεν κατάφερε να αποτρέψει η μητέρα με τα υπερβατικά μέσα των οποίων μετέλθε. Ο αφηγητής δίνει τη δική του εκδοχή, πιο αντικειμενική, πιο ορθολογική – και έχοντας την ύστερη γνώση – για την έκβαση και τη σκοπιμότητα του μαγικού αυτού δρώμενου, μια ερμηνεία που είναι αντίθετη από την ανορθολογική και δεισιδαιμονική πίστη της μάνας: «Πιε απ' αυτό το νερό να γιάνης»

5. Και στα δύο αποσπάσματα κεντρικό δραματικό μοτίβο αποτελεί η σχέση του γονιού (η μητέρα στον Βιζυηνό, ο πατέρας στον Βικέλα) με τον αφηγητή. Ειδικότερες αντιστοιχίες:

α. Η αγάπη του γονιού, αν και αναγκαία, δεν είναι διαπιστωμένη από τους αφηγητές όταν αυτοί βρίσκονται στην παιδική τους ηλικία. Από τη μια ο Γιωργής εκφράζει άμεσα το παράπονό του για το γεγονός ότι νιώθει παραμελημένος από τη μητέρα του, σε σημείο μάλιστα να εκστομίζει μια προσευχή – εκδίκηση προς τη μητέρα του για να την πληγώσει, όπως και αυτή πλήγωσε την ψυχή του όταν μέσα στην εκκλησία είχε προσευχηθεί να πεθάνει ο Γιωργής με αντάλλαγμα τη σωτηρία της Αννιώς. Από την άλλη, ο Λουκής φαίνεται – αν και δεν εκφράζεται άμεσα – να είχε ως παιδί ανάγκη για σαφή εκδήλωση της αγάπης του πατέρα του, ο οποίος όμως ποτέ δεν την απέδειξε «δ' εκχύσεων ή επιδείξεων τρυφερότητος».

β. Και οι δυο αφηγητές – παιδιά φαίνεται να παρερμηνεύουν τη στάση και συμπεριφορά των γονιών τους προς αυτούς σε δεδομένες στιγμές. Ο Γιωργής κινδυνεύει από το φόβο του, γιατί νομίζει πως η μητέρα του τον ετοιμάζει ως «εξιλαστήριο θύμα» κατά την «τελετή επίκληση του νεκρού πατέρα, ώστε να αντικαταστήσει στο θάνατο την Αννιώ (όπως γνωρίζω ότι παρακαλεί ν' αποθάνω εγώ αντί της αδελφής μου)». Ο Λουκής νομίζει ότι ο πατέρας του όταν εμειδίασε επρόκειτο για «έκφραση ευχαριστήσεως δια των χρημάτων τη διάσωσιν» (από την τρομοκρατία των Τούρκων) και όχι επειδή ανακουφίστηκε ή ευχαριστήθηκε που γύρισε ο γιος του ζωντανός.

γ. Και στα δυο αποσπάσματα είναι εμφανέστατη η διάσταση ανάμεσα στην παιδική συνείδηση που προσλαμβάνει τα συμβάντα και στην προοπτική του ώριμου αφηγητή που αξιολογεί υπό άλλο πρίσμα τη συμπεριφορά του γονιού του προς αυτόν. Η απόσταση του χρόνου που μεσολαβεί και στις δυο περιπτώσεις απεγκλωβίζει τους αφηγητές από την πλάνη τους και τη λανθασμένη τους εκτίμηση οδηγώντας τους να συλλάβουν το πραγματικό νόημα των πράξεων των γονιών τους. Έτσι ο Γιωργής – ώριμος αφηγητής ομολογεί

απερίφραστα ότι δεν μπορούσε να «εννοήσει την καρδιά» της μητέρας του, άρα ότι είχε παρερμηνεύσει τη στάση της απέναντί του. Παρ' όλα αυτά δεν ομολογείται άμεσα η αγάπη της προς το γιο της καθώς η σχέση μητέρας – αφηγητή θα αποκατασταθεί και θα αποκαθαρθεί πλήρως μονάχα στο τέλος του διηγήματος. Παρόμοια ο Λουκής ομολογεί ότι μονάχα όταν μεγάλωσε πια εννόησε και εκτίμησε ακριβώς «τον βαθμόν την προς εμέ στοργής του» ενώ αποκαθιστά αναδρομικά την αγάπη του πατέρα του προς αυτόν («Με ηγάπα ο πατήρ μου· με ηγάπα περιπαθώς»). Η μόρφωση και η γνώση στην περίπτωση του Γιωργή, η εμπειρία – και μάλιστα η δυσάρεστη, τα δεινοπαθήματα και οι συμφορές – η απώλεια του γονιού και η απόκτηση ιδίων τέκνων στην περίπτωση του Λουκή, τους οδήγησαν στη συνειδητοποίηση της αυτονόητης αγάπης και στοργής του γονιού προς το παιδί του.

- δ. Αναπόφευκτη απόρροια του παραπάνω αποτελούν και τα αισθήματα ενοχής που βιώνουν εκ των υστέρων και οι δυο ώριμοι αφηγητές για την πρότερη αμφισβήτηση της γονεϊκής αγάπης. Ο ώριμος Γιωργής τρέφει ενοχές για την πρότερη στάση του απέναντι στη μητέρα του και χαρακτηρίζει τον εαυτό του στο παρελθόν ανόητο, επειδή δεν καταλάβαινε ότι πλήγωνε την ήδη απελπισμένη μητέρα του. Γι' αυτό ελπίζει και επιζητά τη συγχώρεσή της, ώστε να λυτρωθεί από τις ενοχές του αυτές. Ομοίως ο Λουκής φαίνεται να έχει τύψεις για το γεγονός ότι χρειάστηκε να χάσει πρώτα τον πατέρα του για να εκτιμήσει την αξία και την αγάπη του, ενοχές που δεν μπορεί να τις μετριάσει, γιατί ο πατέρας του δεν ξει για να του ανταποδώσει την αγάπη αυτή. Και στις δυο περιπτώσεις φαίνεται πως η εξομολόγηση των αφηγητών λειτουργεί ως ένα είδος κάθαρσης.

Επιμέλεια
Κόρκακα Σάνδη